

כ"א בתשרי תשפ"ו
13 באוקטובר 2025

עבדה תקוותנו

פעילות בהבנת הנקרא לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה*

מטרות

בתחום התוכן: חיזוק התקווה עם חזרת החטופים מהשבי

בתחום הדעת: איתור מסרים בטקסטים זעירים

מיומנויות: ניתוח טקסטים מילוליים וחזותיים, כתיבה תיאורית, כתיבה אישית, חשיבה ביקורתית

הקדמה למורה

היחידה שלפניכם נכתבה בבוקר שיבת החטופים לביתם, הושענא רבה, ערב שמחת תורה תשפ"ו. בהצפת רגשות – תמהיל של שמחה וכאב – שנתיים בדיוק מהאסון הגדול מוצע לכם מערך פעילות לשיעורי עברית. אפשר לראות בדברים המוצעים כאן בסיס הנתון לשינויים, להרחבה ותוספות או להמעטה ובחירה על-פי שיקול הדעת המקצועי. הפעילות המוצעת כאן עשויה להתאים לגילים השונים, וייתכן כי תידרש התאמה לגיל התלמידים, להרכב הכיתה ולמיומנות האוריינית שתבחרו להתמקד בה.

עם שובם של התלמידים ללימודים לאחר החג יוקדשו שיעורים אחדים ואולי אף התכנסויות כיתתיות ושכבתיות לנושא חזרתם של החטופים וסיום הלחימה: חלקם יעסקו בשיח רגשי, בדיונים אקטואליים ובקישורים כאלה ואחרים לתחומי הדעת השונים. מטרתו העיקרית של מערך פעילות בתחום הדעת "עברית" הוא התבוננות בשפה והלימוד שלה. עם זאת, אין לנתק את הדיון הערכי ואת הפן הרגשי גם כשהעיסוק שבחזית הוא דידקטי במהותו.

חשוב כי במהלך השיעור ישולבו הכתיבה, השיחה והדיון. רוב השאלות הן בסיס לדיון בעל-פה: בזוגות, בקבוצות קטנות או במליאה – לבחירת המורה. לצד המשימות שחשוב כי תעשינה בכתב מופיע הסימן:

הפעילות המוצעת אינה מוגבלת לשיעור אחד בהכרח.

*חיבר וכתב: תומר בוזמן. קראה והעירה: ד"ר עליזה עמיר.

הטקסט הזעיר – רקע עיוני למורה¹

הטקסט הזעיר מבטא **מסר מרכזי**, ולכן יש לכל מילה המשובצת בו משקל סמנטי נכבד. מכאן החשיבות הנודעת לבדיקת ההרכב המילולי של הטקסט ולבחינת המשמעות של כל אחת מהמילים, הן מבחינת הדנוטציה (המשמעות המילולית) הן מבחינת הקונוטציה (המשמעות הריגושת הנלווית) הן מבחינת ההקשר.

טקסט כזה עשוי לתפקד בסוגות שונות: כתובת על גבי שלט ברחוב, כותרת של ידיעה בעיתון, הגדרה של מושג, פתגם או אמרה, סיסמת תעמולה או פרסומת, חוק, הקדשה על גבי יצירה אומנותית, כתובת על מצבה, דבקית ועוד. כיום, בעולם הדיגיטלי וברשתות החברתיות, נפוצים מאוד גִּמְמִים וכרזות דיגיטליות, הלא הם טקסטים חזותיים המשלבים מלל בתוך תמונה.

מבחינה פונקציונלית אפשר למיין את הטקסטים הזעירים על פי הפונקציות האילוקוציוניות שלהם, כלומר לפי **פעולת הדיבור** שהטקסט מבצע. מיון כזה מביא בחשבון את **כוונת המוען** (וביתר דיוק – הכוונה שמייחס הנמען למוען), שאינה זהה תמיד עם המשמעות המילולית הגלויה של הרצף.

הצעות למיון של טקסטים זעירים על פי קריטריון פרגמטי-פונקציונלי (רשימה חלקית):

מידע: כותרת מידע, פתיח של ידיעה, כתובת אינפורמטיבית על גבי שלט.

טיעון: פתגם, אמרת כנף, סיסמת תעמולה, גרפיטי, דבקית.

בידור: בדיחה, וריאציה (היתולית) של פתגם.

טקס: ברכה ליטורגית (הנושאת נופך דתי ואמוני), כתובת על גבי מצבה, כתובת בבית כנסת.

הנחיה: הוראה (בעל פה או על גבי שלט), חוק, כלל התנהגות במקום מסוים.

מידע מטה-לשוני: הגדרה מילולית; כלל דקדוקי.

מאחר שטקסט זעיר עשוי להיות לקוני, קצר מטבעו, הריהו מרוכז ומצטיין ב**דחיסות תוכנית**. מכאן החשיבות המיוחדת הנודעת לעמידה על מבנהו הסמנטי והפרגמטי וכן לבירור מעמדו ומידת התלות שלו ב**הקשרים** מסוגים שונים. טקסטים אחרים כגון כרזות השפעה, סיסמאות בחירות או פרסומות מהדהדים פעמים רבות טקסטים מוכרים לנמען, כגון ניבים, ביטויים ופתגמים, שירים או פסוקים מן המקורות.

מורים רבים ממעטים לעסוק בטקסט הזעיר ולשלב במערכי השיעור שלהם, אולי מפני היותו נתון בגבולות המשפטים הבודדים ואף פחות מזה ונראה כי אינו עומד בהגדרה של "טקסט" אשר ראוי לעסוק בו. עם זאת, הטקסט הזעיר הוא על-פירוב רב רבדים ומומלץ לעסוק בו לעיתים תכופות, לא כל שכן בכרזות או דבקיות המשלבות טקסטים מילוליים זעירים וטקסטים חזותיים. תוכלו להשתמש בעקרונות המוצעים לעבודה ביחידה זאת ולהחיל אותם על טקסטים נוספים לבחירתכם.

מציאות חברתית סוערת כמו זו שחווינו בשנים האחרונות זימנה לנו אינספור טקסטים שכאלה, רובם נועדו להעביר מסר חברתי או פוליטי. לאחר טבח 7 באוקטובר ומתחילת מלחמת "חרבות ברזל" מילאו טקסטים רבים את המרחב הציבורי אשר כללו את דיוקנאותיהם של הנפלים וההרוגים בשילוב משפטי השראה שיוחסו לנופל או לנופלת. ראו כאן את מיזם [מדביקים זיכרון](#).

¹ מבוסס על מאמרו של פרופ' רפאל ניר, **הטקסט הזעיר**, איגרת מידע נ"ב, תשס"ו, 6-17. את המאמר המלא אפשר למצוא ב[פורטל הפדגוגי למורים לעברית](#).

מערך הפעילות

התבוננו בכרזה שפורסמה ברשתות החברתיות עם היוודע על חתימת ההסכם להשבת החטופים ולסיום המלחמה², וענו על השאלות שבהמשך.

1. א. איזה משפט ידוע **מהדהד** המשפט שבכרזה? מאין הוא לקוח?
ב. לפי דעתכם, מדוע נבחר דווקא משפט זה?
ג. אילו שינויים חלו במשפט שבכרזה בהשוואה למשפט המקורי?

2. מה אתם חשים כשאתם מתבוננים בכרזה? הסבירו.

3. תארו בכתב מה אתם רואים בכרזה. התייחסו לכלל הפריטים המופיעים בה.

למורה:

זהו תרגיל חשוב בכתיבה תיאורית, קרי ביטוי מילולי של טקסט חזותי, כמו צילום, ציור, תמונה או כרזה. דווקא מפני שלכתיבה שכזאת אין מבנה אחיד וקבוע, חשוב להקפיד בו על כתיבה קוהרנטית וברורה וחשוב להשתמש במילים המדויקות. בדרך כלל כתיבה תיאורית כשמה כן היא – מתארת. בשלב התיאור כדאי להימנע משיפוטיות או ביקורת כלשהי.

- אפשר להנחות את התלמידים לתאר את התמונה בעבור חבר או חברה שאינם רואים אותה.
- בתום הכתיבה בקשו מכמה תלמידים לשתף במה שכתבו. עמדו עם הכיתה על ההבדלים שבין הכתיבות.

4. א. מי הם הנמענים של הכרזה?
ב. האם אתם מרגישים שגם אתם נמענים על הנמענים שלה? הסבירו.

² התמונה הועברה ברשתות החברתיות ועל כן קשה להתחקות אחר היוצר שלה. בתוך כך ייתכן שהכיתוב המופיע כאן הוצמד לתמונה ששימשה לפני כן למטרות אחרות.

5. א. מהו המסר שהכרזה מבקשת להעביר? התייחסו הן למסר המילולי הן למסר החזותי.

ב. באיזה אופן המשפט המקורי והשינוי שלו בכרזה מעבירים את המסר?

למורה:

- אומנם שתי המילים בהקשר זה הן מילים מנוגדות, אך כיוון שב"התקווה" הפועל בשלילה: "לא אבדה" ואילו כאן בחיוב "עבדה", נוצרה חפיפה סמנטית בין שני המשפטים (שניהם חיוביים). המשמעות של המשפט כשלעצמו יחד עם המשמעות החופפת למשפט המקורי הן סוד כוחו של הטקסט הזה והן המסייעות בהעברת המסר.
- אפשר להזכיר פה את המושג **מילים הומופוניות**, מילים שוות צליל (בהינתן שרוב דוברי העברית כיום אינם מבחינים בדרך כלל בין הגיית א' ל'ע').

6. המשפט "עוד לא אבדה תקוותנו" המופיע בהמנון "התקווה" שחיבר נפתלי הרץ-אימבר – מקורו

בחזון העצמות היבשות בנבואת יחזקאל.

למורה:

חזון העצמות היבשות הוא נבואה של הנביא יחזקאל ובה מתוארת בצורה ציורית בקעה מלאה בעצמות יבשות. ה' פונה אל יחזקאל ומצווה עליו לנבא עליהן. החזון מבטא את תחיית המתים תוך תיאור של העצמות המתחברות מחדש, עליהן עולים גידים, בשר ועור, ולבסוף מופחת בהן רוח חיים והן קמות על רגליהן. הנבואה מסמלת את תחייתו של עם ישראל, שיתקבץ מהגלויות ויחזור לארצו.

קראו את הפסוקים מתוך יחזקאל ל"ז, יא-יב ואת מילות "התקווה", וענו על השאלות שבהמשך.

הִנֵּה אֲמָרִים יָבֹשׁוּ וְעֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְרָה תִּקְוָתֵנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ. לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה': הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וְהֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי
וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל.

כָּל עוֹד בְּלֶכֶב פְּנִימָה
נִפְשׁ יְהוּדֵי הוֹמְיָה
וּלְפָאֲתֵי מִזְרַח קְדִימָה
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה
עוֹד לֹא אֶבְרָה תִּקְוָתֵנוּ
הִתְקַוָּה בַּת שָׁנוֹת אֶלְפִים
לְהִיּוֹת עִם חִפְשֵׁי בְּאֶרְצֵנוּ
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם

א. לפי דעתכם, מדוע בחר אימבר באזכור של חזון העצמות היבשות בהמנון "התקווה"?

ב. איזה שינוי עשה אימבר ב"התקווה" כששיבץ את הצירוף מתוך יחזקאל?

ג. * ב"התקווה" כתוב: "כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומייה... עוד **לא אבדה** תקוותנו".

מבחינת התקינות התחבירית הצורה המקובלת למשפט תנאי שכזה היא "**לא תאבד** תקוותנו" (כאשר הפועל בלשון עתיד). מה יכול להיות ההסבר לבחירה של אימבר לשמור על צורת העבר?

7. לפניכם כרזה נוספת שפרסם מטה החטופים לקראת אחת ההפגנות למען שחרור החטופים. התבוננו בה וענו על השאלות שבהמשך.

- א. במה שונות מטרותיהן של שתי הכרזות?
ב. ערכו השווה בין שתי הכרזות. התייחסו למוטיבים (הנושאים, הרעיונות המרכזיים) הדומים בשתי הכרזות ולהבדל שביניהן. התייחסו הן למלל הן לרכיבים החזותיים.
ג. הסבירו כיצד עיצוב התמונה והטקסט המילולי משפיעים על המסר בכל אחת מהכרזות.

8. בפעילות זאת ניתחתם **טקסטים זעירים**: שתי כרזות וטקסט מן המקורות ומצאתם את הקשרים שביניהם.

- א. האם אתם מסכימים שהמשפט "עבדה תקוותנו" הוא טקסט? הסבירו.
ב. טקסט זעיר הוא אומנם טקסט קצר באורכו אך בעל משמעות שלמה, מלאה וכוללת. מה גורם לצירוף מילים קצר או משפטים בודדים להפוך לטקסט זעיר שכזה? התייחסו לכוונת הכותב, לנמען שאליו הוא פונה, המסר שהוא מבקש להעביר וההקשר שבו הוא נכתב.

למורה:

להמחשת השאלה שאלו את התלמידים: אם אדם זר ממדינה אחרת היה קורא את המשפט "עבדה תקוותנו (בשפתו כמובן), האם הייתה למשפט אותה המשמעות בעבורו כשם שהיא בעבורכם?
העובדה ששתי המילים הללו, הדהדו לנו טקסטים נוספים והתקשרו לנו לאירועים היסטוריים משמעותיים לנו הופכות אותן לטקסט שיש לו נמענים ברורים ומסר משמעותי הנושא מטען תרבותי והקשר חברתי.

9. חפשו במרשתת או ברשתות החברתיות טקסט קצר מילולי, חזותי או משולב בנושא החטופים ששבו לביתם: דבקית, כרזה, מם, ברכה וכדומה. ציינו מיהו המוען או היוצר או היכן הוא פורסם, מיהם הנמענים, מהי מטרתו ומהו המסר שביקש היוצר להעביר.

לקראת כתיבה

למורה:

לפניכם שני טקסטים. בחרו באחד מהם (אפשר גם את שניהם) ובהמשך הציעו את מטלות הכתיבה.

תפילה

- הציעו לכיתה לקרוא יחד את התפילה.
- אל מי מופנית התפילה?
- בקשו מהתלמידים לבחור משפט אחד או פסוק אחד המשמעותית בעיניהם יותר מכול ולנמק את בחירתם.

יהי רצון, אחינו ואחיותינו, שְׁכֶשֶׁם שְׁעָמְדוּ לָכֶם לֵחַם וגְבוּרָה בְּתַפְת הַנִּרְאָה, כֵּן יַעֲמְדוּ לָכֶם כּוֹחוֹת בְּשׁוֹבְכֶם וּבְלִקְתֶּכֶם בְּדֶרֶךְ הַהִתְלַחֵם. שְׁתַּזְכּוּ לְהַעֲטֹף בְּרַבּוֹת הָאוֹהָבִים וְהָאוֹהָבוֹת, שֶׁלֹּא פָסְקוּ מִלְּדַאג, לִיחַל, לַפֶּעַל וּלְהַשְׁתַּדֵּל.

יהי רצון שְׁנִשְׁכִּיל לְהִיּוֹת מְשַׁעֲנֵת וְתִמְכֶּה, בְּחֶמֶר, בְּנֶפֶשׁ וּבְרוּחַ, לָכֶם וּלְמִשְׁפּוֹחֵיכֶם. שְׁנִקְשֹׁר יַחַד אֶת תִּקְוַת חוּט הַהֲצִלָּה, שֶׁתִּהְיֶה זֶה שִׁיכָה שֶׁתִּשְׁמִיעַ שְׁלוֹם וְתִבְשֹׁר טוֹב.

יהי רצון שְׁנִשְׁמֹר יַחַד עַל חֲבִית. שְׁנוֹקִיר אֶת הָאוֹר שֶׁהִתְגַּלָּה בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל כָּל אֶלֹּו שֶׁלֹּא פָסְקוּ מַעֲשֵׂיָהּ וּמַזְעָקָה לְשִׁיכָה.

יהי רצון שְׁזָכְרֶם שֶׁל מִי שֶׁלֹּא הִצִּלְחֵנוּ לְהַשִּׁיב בְּשְׁלוֹם, וּמִי שֶׁנִּפְלָו בְּקִרְבוֹת, לֹא יִמְאֹשׁ מֵאַתְנֵנוּ לְעַד, וְיִהְיֶה נֵר תְּמִיד שֶׁל כָּאֵב וְתִקְוָה, שֶׁל צַעַר וְנִחְמָה.

את התפילה כתבו הרב רבקה תמר אלעד-אפלבוים, רבקי רוזנר, רני יגר וחגית ברטוב, מכון הרטמן

שיר

כי שירי הוא בת קול פרום
מכתבי השלום,
קסלת חיי
געגועי
הד תפלותי.

כי שירי הוא פלה פרום
הנדר, השכום
הוא האור הרך הנפקח
בלילותי
הוא אפה ההולך אלי.

בנדודי חולפות עלי
תמונות וקשמות
ושמות שמות
אפה בא והולך אלי.

אי
עלטה סביב
הלואי שאפה מקשיב
אולי, אולי, אולי
אפה בא והולך אלי.

בדרכי הולכים אתי
נופים ונגונים
ופנים, פנים
אפה בא והולך אלי.

כי שירי הוא משב פרום
מלוגי הפתום
מעין פוח, פחוק וגכי
קץ יסורי
אפה בא והולך אלי.

את השיר כתב והלחין שלום חנוך ומבצעת יהודית רביץ. זה היה השיר האחרון שניגן אלון אהל לפני שיצא למסיבה שממנה נחטף. עם שחרורו מהשבי, על המסוק בדרך לבית החולים ציטט אהל את הבית האחרון מהשיר.

מילות השיר מתארות את השיר עצמו המלווה את הכותב במהלך חייו, מבטא את געגועיו, תפילותיו ותחושותיו.

- השמיעו את השיר לתלמידים.
- שאלו את התלמידים: שירים מלווים אירועי חיים שמחים ועצובים. אילו שירים משמעותיים ליוו אתכם באירועים שונים בחייכם?

למורה:

תוכלו ליצור מרחב מקוון משותף, ובו ישתפו התלמידים את השירים שבחרו (את הקישור לשיר עצמו או את מילות השיר) ואת ההסבר הנלווה לבחירתם. כך תיווצר מעין "רשימת השמעה" כיתתית, שממנה גם יוכלו כל התלמידים ליהנות וגם ללמוד יותר על זה.

מטלות כתיבה – לא אבדה תקוותנו

כתבו טקסט שבו תביעו את מחשבותיכם על **תקווה לאומית ואישית** ורגשותיכם בעניין זה.

בחרו אחת מהאפשרויות הבאות:

- **מכתב אישי:** כתבו מכתב לאדם שחזר מהשבי והביעו בפניו את תקוותכם לעתיד טוב יותר.
- **טקסט זעיר:** חברו טקסט זעיר משלכם (כרזה, סיסמה, דבקית) שתבטא בעיניכם את משמעות התקווה היום.
- **שיר או טקסט קצר:** כתבו שיר או טקסט אישי קצר שיעסקו בשאלה מה נותן לך תקווה בימים אלה.